

University of Groningen

Het strafproces in de Ommelanden tusschen Eems en Lauwers van 1602 tot 1749

Frima, Joannes

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1920

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Frima, J. (1920). *Het strafproces in de Ommelanden tusschen Eems en Lauwers van 1602 tot 1749*. Uitgeverij Valkhof Pers.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

SLOTWOORD.

Aldus werd het strafrecht in de Ommelanden van 1602—1749 gehandhaafd en wel *zonder dat voor den veroordeelde de gelegenheid bestond bij een hooger en rechter van de legen hem gewezen sententie in hooger beroep te komen*. De rechtspraak in strafzaken was vanouds beschouwd als een patrimonieel goed¹⁾, een heerlijk recht en dit was ook de algemeene opvatting gedurende de 17e en eerste helft der 18e eeuw.

Op deze wijze was de rechtsbedeeling op het gebied van het strafrecht vrijwel geheel van toezicht verstoken. De hoofdmannenkamer te Groningen, met de warven een college van hooger beroep *voor civiele processen*, had slechts in 't algemeen de contrôle van de rechtspraak en kon in een enkel bijzonder geval ook bij strafzaken haar macht doen gelden.

Deze bevoegdheden der hoofdmannenkamer, al geven ze niet de macht een in een strafzaak gewezen vonnis te vernietigen, verleen en toch aan dit college het cachet van een hogere rechtsmacht, die ook in rebus criminalibus boven de Ommelander gerichten staat.

Dit is kort en duidelijk weergegeven in Lamans „Regeringsform van Stad en Lande”. Allereerst mag de kamer oordeelen over „beklagten

¹⁾ Tresling: Warven en Hoofdmannenkamer.

tegen richteren uit de Ommelanden, ook of dezelve competent of incompetent zijn". Verder „is de hooftmannenkamer geregtigt de redgeren haar pligt na behooren niet waarnemende, te beveelen volgens placaten ende landregt regt te doen ende straf te oeffenen" en ten slotte kan ze „mandaten afgeven de relaxando aut puniendo captivo, ende de rigters daeromtrent peceeerende met geltboeten straffen". (Instructie voor Lientenant ende Hooftmannen 1653 art. 18. 41. 49.)

Met deze macht bekleed kon de hoofdmannenkamer, wanneer ze er ten minste een behoorlijk gebruik van maakte, een grooten invloed ten goede op de strafrechtspraak der Ommelander gerichten uitoefenen. *Helaas heeft het haar juist wanneer het het meest noodig was, aan voldoende doortastendheid ontbroken, zoodat ze ook den wreeden grietman De Mepsche te Faan eerst nadat op één dag de eerste 22 doodvonnissen waren voltrokken een „tot hiertoe en niet verder" toeriep. (1731).*

Intusschen werden reeds in het eind der 17e eeuw een zeer groot aantal rechtstoelen door geconstitueerde richters, van wie er verscheiden den doctorstitel voerden, bediend, wat aan de vastheid en rechtvaardigheid der rechtspraak ten goede kwam. Het is dan ook zeer zelden, dat uit de protocollen blijkt, dat men naar aanleiding van de behandeling van een strafzaak, zich bij de hoofdmannenkamer heeft beklaagd.

Een voorbeeld van een klacht bevat het protocol van het Eesterrecht (Ten Post. 10 Oct. 1612.) Deze is reeds hierboven¹⁾ besproken, zoodat het voldoende is hier in herinnering te brengen, dat de klacht ongegrond bleek en de redger volgens de hoofdmannenkamer bij het onderzoek der zaak zijn bevoegdheid niet te buiten ging.

Een andere klacht bevat het protocol van Rasquert; ze is ook reeds hierboven behandeld.²⁾ Ofschoon hier de klager, de predikant Vechtman, door den redger Scherius allesbehalve fraai behandeld schijnt te

¹⁾ 3e Hoofdstuk. II. Inleiding.

²⁾ 3e Hoofdstuk. I. II.

zijn, is de klacht toch ten onrechte bij de hoofdmannenkamer aan-gebracht, daar Bonno Scherius niet de competente richter van Ds. Vechtman was. De predikant had beter gedaan den richter Abel Eppo van Bolhuis, die den rechtstoel van Rasquert e.a. bediende, te verzoeken redger Scherius ex officio te dagen. Zijn klacht bij de luitenant en hoofdmannen kreeg nu het karakter van een smaadschrift, wat dan ook ten gevolge had, dat Scherius een civiele acte tegen hem instelde. (8 Oct. 1707.)

Voorbeelden van requesten om een mandaat de relaxando aut puniendo captivo bevat het protocol van Niehove.

In den nacht van 14 op 15 Maart 1735 had het gericht van Niehove Claas Clasen in het rechthuis gevangen gezet, wegens ernstige belediging van den richter, Dr. Upmeyer. Een of twee dagen daarna wendt nu zijn vrouw Anje Jans zich met een request tot de hoofdmannenkamer, waarin ze meedeelt, dat het gericht haar man in den nacht van 14 op 15 Maart van zijn bed heeft gelicht en „gevankelijk ingetrokken” en dat men hem nog steeds gevangen houdt, terwijl ze niet weet, dat haar man zich aan eenig feit heeft schuldig gemaakt, dat „diergelijke crimineele proceduuren soude meriteeren”. Ze verzocht daarom een „mandaat de relaxando captivo in communi forma”. Luitenant en hoofdmannen zenden daarop een copie van het verzoek aan het gericht van Niehove, om binnen 3 maal 24 uren daarop te berichten. „suliende inmiddels alles in statu quo verblijven”. (17 Mrt.) Drie dagen later zendt de richter het request terug, vergezeld van een uitvoerige toelichting, waarbij „gedifficulteert” wordt tegen het verzochte mandaat. De toelichting geeft nauwkeurig aan, wegens welke feiten Claas Clasen in civili arresto werd gehouden. Hij had n.l. op 12 Februari, in tegenwoordigheid van verscheiden ingezetenen ten huize van Tonnys Hansen, „het gewoonlijke regthuis”, den grietman Dr. Upmeyer ernstig beledigd.¹⁾ Uit bijgevoegde stukken blijkt de waarheid hiervan. Wegens

¹⁾ Cf. 3e Hoofdstuk. II. C. 1.

een civiele procedure waren de goederen van den delinquent beschreven en „nog aangeslagen”, daarom had het gericht het raadzaam geacht hem civiliter gevangen te nemen „om also in zijn geboorte te dempen een gestinge, die in haer voortgang meerder onheylen soude na sig slepen, want de gevolgen van dusdanige diffamatien van een mede rigter, door personen onder desselfs jurisdictie woonagtig, kunnen natuurlikerwijze niet anders zijn als een kleinagting voor zijn persoon en vervolgens voor het gerigte, verstoring van de geruste samenwoning van de ingesetenen en grote questien en onenigheden tusschen d selve, gelijk een naburig gerigte het selve dagelijks doet sien ¹⁾ en U.Ed. Mogende meer als te wel sal kennelijk zijn.”

De toelichting is onderteekend door de beide grietmannen R. Millersema en Dr. H. Upmeyer.

Eenige dagen later richt Geert Clasen, een broer van den gevangene zich met een tweede request tot de hoofdmannenkamer, waarin hij beweerde, dat hij onder aanbieding van borgtocht het gericht de invrijheidstelling van den gevangene had verzocht, maar dat dit verzoek was afgewezen. Dit geschiedde op 28 Maart, denzelfden dag waarop het gericht Claas Clasen „bij het klimmen der sonne” had veroordeeld tot 2 maal 80 daalders breuke en de misen van justitie, waarbij hem een termijn van 3 maal 24 uur was gesteld om te betalen, bij gebreke zou hij overeenkomstig Lr. VI. 54 worden gestraft (geeseling met daaropvolgende verbanning).

De grietmannen beantwoorden ook dit request zeer uitvoerig. Ze adviseeren er afwijzend op te beschikken om verschillende redenen. Allereerst was er reeds een mandaat de relaxando captivo verzocht, wat was afgewezen; daardoor was de procedure aan het gericht over-

¹⁾ Welk gericht hier is bedoeld blijkt niet.

gelaten „om daarin volgens eedt en plicht te disponeeren”; als de beslissing is gevallen kan daarin geen verandering gemaakt worden, maar moet de sententie effect hebben „sonder dat enig appel of verdere cognitie te passe komt, dewijl de proceduiren alsdan zijn gesuivert en gewettigt”. Verder was het tweede request gepresenteerd „post vulneratum causam”, n.l. des namiddags van 28 Maart, nadat des voormiddags de sententie was gepronuntieerd. Wat effect zou de sententie gehad hebben, wanneer onder borgtocht de gedetineerde werd ontslagen „en sulks salvo utrimque jure? Sekerlijk geen andere als dat wederom van nieuws het E.E. Gerigte van Nijehove ratione officii ordinaria juris via soude moeten procederen en na so veel aangewende kosten nog meerdere debourseren, het sije in appel of revisie”. Bovendien, wanneer de gedetineerde of zijn vrienden hadden gemeend, dat bij zulk een procedure „het stellen van borgtocht voor ontwijk en actie altijd practicabel is”, dan hadden ze in plaats van een mandaat de *relaxando captivo* te verzoeken, zich onder aanbieding van borgtocht tot het gericht moeten wenden en het ontslag van den gedetineerde vragen. Nu ze echter eenmaal een anderen weg hadden ingeslagen en een *mandatum de relaxando captivo* verzocht, „waarin gesuccumbeert hebben”, kunnen ze „daarvan tot *praejudice* en kosten van een gericht niet *detourneren*, want het eijnde op het begin moet *quadreren*, et *quod prius est voluntatis, postea est necessitatis, imputentque sibi, quod non melius vigilaverint*”.

Wat betreft het voorgeven in het request, dat Geert Clasen en zijn broer het gericht *relaxatie* onder borgtocht zouden hebben verzocht, en dat dit was geweigerd, dat is een onwaarheid. Het gericht durft zich „refereren tot het blijk selfs, het welke door de Hr. Doctor Keyser als advocaat in *causa* op gisteren an Doctor Upmeyer is getoondt, dog waarvan tot nog toe geen copie heeft ontfangen.” De waarheid is, dat Geert Clasen en zijn broer „in de herberge met een glas bier of ander dranck in de handt” aan de grietmannen onder presentatie van borgtocht het ontslag van den gedetineerde hebben verzocht, maar dat de richters hen geantwoord hadden „(sijnde met andere ingesetenen in

geselschap) dat hij de plaetse en tijdt niet was om dusdanige ver-soecken te doen". Nu na de veroordeeling komt in elk geval het verzoek niet meer „te passe"; het is „tegens regte aanlopende".

Ook bij de vervolging van Cornelis Boursema te Warfhuizen, verdacht van crimen sodomiticum (1730), werden een paar requesten aan Luitenant en Hoofdmannen gericht, met het doel de invrijheidstelling van den verdachte te bewerken. De requestanten, een paar neven van Boursema, deden het voorkomen, alsof de gedetineerde, die in zijn huis bewaakt werd, niet wel bij 't hoofd was. (18 Sept. 1730.)

In hun antwoord op het eerste request berichten de beide redgers, dat Boursema zelf met zijn dententie zeer tevreden is; wat betreft zijn verstandelijke vermogens, daarnaar wordt een onderzoek ingesteld. Na deze inlichtingen maken Luitenant en Hoofdmannen bezwaar aan het request gevolg te geven. (5 Oct.)

Op 19 December volgt daarop het tweede request: daar de redgers juist dien dag hebben bericht, dat op denzelfden dag het vonnis zal worden geveld, besluit de kamer hiervan „in actis" aantekening te doen en dat, ingeval „sulx niet mochte geschieden", de requestanten binnen drie dagen een extraordinaris vergadering van Luitenant en Hoofdmannen zullen mogen verzoeken, om de zaak opnieuw te behandelen.

Doordat wezenlijk op dien dag de sententie werd uitgesproken, is het request niet weder in behandeling gekomen.

Natuurlijk kon van een sententie over het forum competens bij luitenant en hoofdmannen geappelleerd worden. Zoo komt een geval voor, waarin de gedaagde beweert, dat zijn strafzaak niet staat ter kennisneming van den gewonen richter, maar bij het dijkrecht thuis behoort. Wanneer de richter hem in 't ongelijk stelt, appelleert hij vijf dagen later aan de hoofdmannenkamer. Ook deze stelden hem echter in 't ongelijk, zoodat de richter korten tijd daarna de zaak kan voortzetten. (Eesterrecht. 't Zand. 5, 10 Dec. 1616).

Zoo bleef de toestand tot 1749, toen bij het reglement reformatoir het hooger beroep voor strafzaken in de Ommelanden zijn intrede deed.

Toen werden voor het geheele recht de woorden waar, die Quintijn Pabus reeds acht jaren te voren in zijn „Lof der stadt Groningen” neerschreef:

.....„der Hooftmannen Gerichte

Daar 't booze Tijgerdier, hoe dat het grimt en woedt,

Door hun Gerechtigheit getrapt wordt met de voet.”¹⁾

¹⁾ Quintijn Pabus: Lof der stadt Groningen. 1741. Bij Lucas v. Colenbergh. Drukker en Boekverkooper in de Oude Botteringestraat, in Calvinus.